

A la recerca d'investigadors per recuperar el temps perdut

La manca d'inversions en investigació és un dels grans inconvenients que pateix la ciència a l'estat espanyol. Però darrerament s'han obert canals que podrien evitar la fuga de cervells a l'exterior.

Fa poques setmanes el Ministeri de Ciència i Tecnologia va publicar la llista dels 800 joves investigadors que des d'ara gaudiran d'un contracte laboral de cinc anys per formar part de grups de recerca. Ens trobem davant d'una iniciativa que, sota el nom de Programa Ramón y Cajal, servirà per reactivar els recursos humans d'investigació a l'estat espanyol. Aquest exemple entra dins d'un marc més ampli on s'han obert diversos fronts per potenciar un canvi substancial en les polítiques de recerca científica i desenvolupament tecnològic. Un nou marc, que també té res-

postes ben significatives en l'àmbit autonòmic. A Catalunya des de fa uns anys es porten a terme els anomenats Plans de Recerca de la Generalitat. Enguany s'ha encetat el tercer pla, que tindrà una vigència de tres anys i que pretén consolidar reptes del pla anterior relacionats amb la competitivitat, la rendibilitat dels recursos públics invertits en R+D i l'increment de la participació privada en projectes de recerca.

La creació de la Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats (ICREA) és una de les novetats més interessants que presenta el III Pla de Recerca de Cata-

Malgrat augmentar les inversions en investigació, l'estat espanyol encara està quasi a un punt per sota de la mitjana europea quant a pressuposts que es destinen a la recerca científica.

lunya. L'ICREA ha dissenyat un sistema de contractació semblant al del Ramón y Cajal per tal de fomentar el treball dels nostres investigadors i evitar així l'emigració galopant dels savis a països on fins ara se'ls obrien més portes.

Cal aplaudir aquesta voluntat que impregna els nous programes de contractació, sobretot perquè les autoritats polítiques s'han adonat que amb mesures d'aquest tipus es rendibilitzen les grans despeses que un estat inverteix en formació. Suposa arreplegar els fruits d'una inversió i evitar que tants científics ben formats obligatòriament hagen de marxar.

Però amb els contractes no se soluciona el problema global del panorama científic actual. Malgrat augmentar les inversions en investigació, l'estat espanyol encara està quasi a un punt per sota de la mitjana europea quant a pressuposts que s'hi destinen. No obstant això, la despesa catalana en aquest àmbit és lleugerament superior a la de la mitjana estatal.

En un camp d'actuació com aquest, on interactuen de manera decisiva els responsables polítics, el centres d'investigació, les universitats i la participació del sector privat, es fa necessari mesurar l'opinió d'alguns d'aquests agents. A Ramon Pascual, investigador de l'Institut de Física d'Altes Energies, li sembla correcte que "les autoritats del Ministeri de Ciència i Tecnologia segueixin models de política de recerques de països més avançats"; per això creu que "és positiu plantejar una política de contractes laborals per als investigadors i així recuperar postdoctorats." Així i tot, les seues paraules també indiquen que no està tot resolt: "Fa falta trencar alguns vicis d'excessiva individualització en la recerca i els directors de laboratoris i d'instituts s'han de designar per la seva vàlua científica i no per votació popular." I afegeix: "Açò evitarà que s'avortin iniciatives valuoses de gent jove, perquè sense ser així, segurament el jove Einstein no hagués trobat finançament per a les seves recerques, ja que de fet no tenia ni plaça." D'altra banda, Francisco Tomás, vicerector d'Investigació de la Universitat de València es mostra més escèptic en les seues valora-

cions, perquè considera que "s'estan efectuant canvis molt lents i moltes de les mesures que es porten a terme no afavoreixen massa el sistema d'investigació universitari". Aquesta declaració apunta directament al PROFIT, un programa amb el qual el Ministeri de Ciència i Tecnologia pretén mobilitzar empreses i entitats per dur a terme activitats d'investigació i desenvolupament tecnològic. Segons Tomás, "qui es vol acollir al PROFIT ha de finançar el 50% dels costos i això no és massa viable per a les universitats, ja que gran part dels seus pressuposts van destinats a l'àrea de docència i no es poden assumir costos tan elevats com els que es proposen en aquest programa". Tomás conclou que "l'origen del problema de la investigació a Espanya està en la manca d'interès per part de la indústria a invertir en projectes d'investigació i la poca eficàcia que ha demostrat el sistema públic de R+D a l'hora de motivar aquest sector".

L'esperança dels nous contractes. Almenys fins ara, voler ser investigador a l'estat espanyol era com abocar-se a un abisme on no se sabia què passaria. Pocs han gaudit d'un estatut que els permetera dedicar-se a la investigació en bones condicions laborals. I segurament, en molts casos, si no fóra per la passió vers el treball que s'està realitzant, més d'un claudicaria. A Espanya es reflecteix un desequilibri important entre l'oferta d'investigadors disposats a implicar-se en projectes i la demanda. L'administració central ha apostat per actuar de forma prioritària en el desenvolupament dels recursos humans i la carta de presentació ha estat el programa Ramón y Cajal. Els reptes que es planteja no són gens desdenyables: 800 contractats enguany; s'espera que 1.200 doctors hi accedesquen durant els dos pròxims anys; un augment del sou en un 62% respecte als contractes anteriors; una estabilitat laboral de cinc anys; el sotmetiment a avaluacions competitives al segon i quart any; la possibilitat que l'investigador pugui liderar el seu propi projecte; i l'adjudicació d'un milió de pessetes durant el primer any perquè l'investigador cobresca les seues despe-

ses d'instal·lació. "Això facilita la incorporació de bons investigadors ben formats i relativament joves, capaços d'enriquir la recerca", comenta Miquel Moretó, vicerector de Política Científica de la Universitat de Barcelona.

Els sistemes de contractació fins ara existents mantenien unes condicions que vorejaven la precarietat: durada màxima de tres anys, amb la meitat de la retribució que ara s'ofereix i sense la possibilitat d'encapçalar cap projecte. Eren contractes anomenats "de reincorporació" i durant l'any 2000 sols se n'adjudicaren 227, enfront dels 800 d'enguany, sota els criteris del programa Ramón y Cajal. Són més que indicis de la millora de les condicions i la clau ha estat pensar en una forma de contractació laboral, amb la qual els doctorats veuen noves eixides i no es posen com a meta ineludible convertir-se en funcionaris docents per viure més dignament.

Però més enllà de les xifres positives, hi ha altres factors que desmitifiquen la nova situació. Francisco Tomás no es deixa impressionar i comenta que "tot i ser una primera passa que cal valorar positivament, el nombre de contractes que s'oferten en si mateix és insuficient". Si fem una lectura de xifres, es decanten favorablement vers el que diu el vicerector d'Investigació de la Universitat de València. Durant aquesta primera convocatòria de places es presentaren quasi 3.000 sol·licituds, que hagueren de ser avaluades per l'Agencia Nacional de Evaluación y Prospección (ANEP).

Una feina de tots. Altres interrogants ixen a la llum. Un dels eixos centrals perquè els Ramón y Cajal tinguen èxit és la corresponsabilitat que ha d'existir en tot moment entre el Ministeri de Ciència i Tecnologia i les universitats, comunitats autònomes i organismes públics d'investigació. En principi, el Ministeri es fa càrrec del 80% de les despeses i la resta la paguen les institucions receptores. Açò demostra que es recolza molt en la implicació d'organismes públics, que alhora s'han d'enfrontar a obstacles de reorganització d'inversions i personal sense que el programa determine un marc d'orientació:

“No s’ha pensat que en alguns casos els organismes receptors ens podem trobar amb problemes d’espai per fer la recerca i els nous contractats la incrementen sense que s’hagi pensat en cap compensació”, argumenta Miquel Moretó, i continua: “A més, els nous investigadors reben un milió de pessetes per despeses d’incorporació als centres durant el primer any, però aquesta despesa és permanent i el Ministeri se’n desentén durant la resta dels anys.”

Reaccions a les reformes. En la mateixa línia que les reformes que està emprenent el Govern central en matèria universitària, el sistema de contractació Ramón y Cajal es marca com a fita resoldre la qüestió de l’endogàmia. Per això un dels requisits a l’hora de triar centre per part dels candidats era que acreditaren una l’estada, per un període superior a 18 mesos, en centres distints a aquell a què desitjaven incorporar-se. En relació a aquest tema, Ramon Pascual és ben contundent: “Ho considero un fet essencial, més aviat jo ho allargaria a dos anys, perquè em sembla imprescindible que un doctor faci una estada postdoctoral en un altre centre de, com a mínim, aquest temps. És el que es fa amb èxit als països amb més tradició en recerca i aquí no hem d’inventar fórmules noves.” Miquel Moretó dóna una altra perspectiva: “Si resulta que són els mateixos exdoctorands, inicialment formats als nostres laboratoris, que tornen després de triomfar a l’estranger o a altres centres del país, això només vol dir que nosaltres som molt bons formant i triant col·laboradors. Aquesta és l’endogàmia positiva. El que no pot ser és formar mediocritats.”

Però si parlem en termes generals, Francisco Tomás considera que “el programa no ha generat una millora global del sistema, perquè accentua els desequilibris entre diferents zones de l’estat”. Aquesta argumentació es basa en la forta concentració de candidats acceptats al si dels centres de recerca de Madrid, concretament al Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC). Malgrat això, al País Valencià, àmbit d’actuació de Tomás, s’ha experimentat un resultat raonable, amb més del 12% de

les avaluacions positives del conjunt de l’estat. Tomás n’està content, perquè en particular la Universitat de València ha registrat 58 avaluacions acceptades, però constata que el Ramón y Cajal “hauria de completar-se amb iniciatives semblants al si de les comunitats autònomes”. Al País Valencià es vol constituir una plantilla de personal investigador propi de la Generalitat Valenciana, “cosa que esperem que es pugui concretar aviat, perquè d’exemples n’hi ha, com és l’ICREA, de la Generalitat de Catalunya”, apunta Tomás.

Pocs contractes indefinits. Justament ICREA ha creat uns contractes per a investigadors que tenen la peculiaritat de ser indefinits. Aquesta és una de les diferències més rellevants respecte als Ramón y Cajal, que estan limitats a cinc anys, cosa que impedeix saber ben bé quin serà el futur dels investigadors quan se’ls acabe el contracte: “Se suposa que el sistema universitari els anirà incorporant, però això no deixa de ser una via paral·lela que podria saturar el sistema de plantilles”, indica Miquel Moretó.

ICREA és una fundació encara molt jove. Es va crear a principis d’any, però està resultant ràpida i efectiva en les seues actuacions. La primera gestió que ha emprès tindrà fruits a mitjan novembre, quan done a conèixer la llista dels trenta primers científics contractats. Enguany els contractes s’han reservat a doctors amb una àmplia experiència internacional i es reberen més de 300 propostes. Segons Salvador Barberà, director d’aquest organisme, “la contribució d’ICREA ha de ser complementària a altres esforços del sistema científic i allò que pot afegir és la flexibilitat de poder contractar investigadors que abans era impossible atraure o retenir a Catalunya si ens haguéssim de refiar dels mètodes de contractació funcional”.

Per tant, bufen nous vents a favor dels grups d’investigació i, com diu Barberà, “per primera vegada en molts anys, veurem injeccions significatives de nous investigadors en el sistema”. I això és essencial.

Amanda Gascó

Ministeri, comunitats autònomes, universitats i organismes públics d’investigació han de treballar conjuntament perquè l’augment de despeses en investigació no afluixen. La millora de la situació no oculta un panorama encara massa fosc.